

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра генетики, селекції і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан агробіологічного факультету
Тонха О. Л.
Протокол № 4 від «18» 05 2023 р.

«СХВАЛЕНО»
на засіданні кафедри генетики, селекції і
насінництва ім. проф. М.О. Зеленського
Протокол № 10 від «18» 05 2023 р.
Завідувач кафедри Макарчук О.С.

«РОЗГЛЯНУТО»
Гарант ОП Селекція і генетика с.-г. культур
Гарант ОП Макарчук О.С.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
**Державна кваліфікаційна експертиза з основами інтелектуальної
власності**

Спеціальність 201 Агрономія
Освітня програма Селекція і генетика сільськогосподарських культур
Факультет Агробіологічний

Розробник: доцент, кандидат с.-г. наук Ткачик С.О.

Київ – 2023 р.

1. Опис навчальної дисципліни

«Державна кваліфікаційна експертиза з основами інтелектуальної власності»

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>магістр</i>	
Спеціальність	<i>201Агрономія</i>	
Освітня програма	<i>Селекція і генетика сільськогосподарських культур</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	<i>обов'язкова</i>	
Загальна кількість годин	<i>120</i>	
Кількість кредитів ECTS	<i>4</i>	
Кількість змістових модулів	<i>2</i>	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	<i>-</i>	
Форма контролю	<i>Екзамен</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Курс (рік підготовки)	<i>1</i>	
Семестр	<i>2</i>	
Лекційні заняття	<i>30 год.</i>	<i>год.</i>
Практичні заняття	<i>45 год.</i>	<i>год.</i>
Лабораторні заняття	<i>год.</i>	<i>год.</i>
Самостійна робота	<i>45 год.</i>	<i>год.</i>
Індивідуальні завдання	<i>год.</i>	<i>год.</i>
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	<i>5 год</i>	

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Мета: Дисципліна вивчає сорт як об'єкт інтелектуальної власності, який є відмінний, однорідний і стабільний та придатний для поширення в Україні, який може бути використаний для задоволення потреб суспільства і не заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесенню шкоди рослинному та тваринному світу, збереженню довкілля. Знання міжнародного та вітчизняного правового забезпечення для регулювання дій у сфері охорони прав на сорти рослин, дозволить практично застосувати схему діючих законодавчих і нормативних актів за умови набуття, охорони та реалізації селекціонером немайнового та майнового права на сорт рослин. Теоретичний та практичний курс дисципліни дасть змогу ознайомитися з передовими досягненнями реєстрації та реалізації прав на сорти рослин в Україні та в країнах-членах Міжнародного Союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV) та Європейського Союзу (CPVO). Теоретичний та практичний курс дисципліни дасть змогу освоїти сортову діагностику кількісних та якісних характеристик сортів – кандидатів, його стійкості до стресових факторів середовища, визначення пластичності, адаптивності сортів у процесі трансформації їх господарсько-біологічної, споживчої та інтелектуальної цінності.

Завдання дисципліни – розширення знань щодо основних сучасних методів ідентифікації сортів, необхідних для практичної допомоги як в селекційній практиці під час оцінки вихідного матеріалу, так і в процесі державного випробування при проведенні комплексу досліджень з кваліфікаційної експертизи. Повна реалізація потенційних можливостей сорту значною мірою залежить від рівня підготовки спеціалістів, які зобов'язані знати генетичну природу контролю ознак, методи оцінки сортів, їх ідентифікації, правові засади реєстрації та обігу сортів.

Підготовка фахівців зі спеціальності «Селекція і генетика сільськогосподарських культур» потребує фундаментальних знань з спеціальної морфології культурних рослин, генетики, біотехнології, селекції і насінництва, сучасних методів створення вихідного матеріалу та ідентифікації сортів. Особливу увагу необхідно надати глибокому вивченню правових аспектів та законодавчому регулюванню реєстрації сортів та прав на них.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (глава 9), яка набула чинності 1 вересня 2017 року, передбачено необхідність досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності, до яких відносяться і сорти рослин. Крім того, статтею 228 Угоди з метою сприяння і посилення охорони прав на сорти рослин відповідно до [Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин 1961 року](#), переглянутої в м. Женева 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року та 19 березня 1991 року визначено доцільність співпраці у даній сфері, яка передбачає приведення законодавства України у сфері охорони прав на сорти рослин у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами. З огляду на вищезазначене, доречно знати та вміти застосовувати міжнародні правила та механізми регулювання, і вміти адаптувати в Україні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

сучасні методи ідентифікації сортів рослин;

методики проведення польових та лабораторних досліджень з визначення відмінності, однорідності та стабільності сортів рослин та придатності сортів до поширення в Україні;

науково-правові засади державної реєстрації сортів та прав на них;

правила користування Міжнародною базою сортів рослин (<http://www.upov.int/pluto/tn/>) та її використання при експертизі сортів рослин;

міжнародні та національні нормативно правові акти, що регулюють процедуру набуття, захисту, припинення прав на сорти рослин.

міжнародні аспекти реєстрації біотехнологічних винаходів, в тому числі генетично-модифікованих сортів рослин.

вміти:

використовувати систему знань про реєстрацію прав на сорти рослин в ЄС, країнах членах УПОВ, Україні;

використовувати – основи статистичного та математичного аналізу при обліку нетипових рослин;

проводити структурний аналіз рослин відповідного ботанічного таксону;

чітко ідентифікувати комплекс морфологічних ознак, фізіологічних властивостей, інших додаткових ознак необхідних для реєстрації сорту кожного ботанічного таксону.

Набуття компетентностей:

інтегральна компетентність (ІЗ): Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері агрономії під час здійснення професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу,

ЗК4. Здатність працювати в міжнародному контексті,

ЗК6. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК6. Здатність презентувати результати професійної та наукової діяльності фахівцям і нефахівцям.

ФК9. Здатність здійснювати моделювання сортів та гібридів, системи захисту рослин, систем землеробства, технологій виробництва продукції рослинництва та її переробки.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН2. Інтегрувати знання з різних галузей для розв'язання складних теоретичних та/або практичних задач і проблем агрономії.

ПРН4. Здійснювати пошук необхідної інформації та оцінювати її в науково-технічній літературі, аналізувати, обробляти та оцінювати цю інформацію ПРН4.

ПРН7. Розробляти та реалізовувати проекти екологічно безпечних прийомів і технологій виробництва високоякісної продукції рослинництва з урахуванням особливостей агроландшафтів та економічної ефективності.

ПРН9. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для обговорення результатів професійної діяльності, досліджень та інноваційних проектів у сфері аграрних наук та продовольства.

ПРН10. Здійснювати ефективне управління персоналом і ресурсами, забезпечувати професійний розвиток персоналу, об'єктивно оцінювати результати діяльності колективу та внесок його учасників до цих результатів.

ПРН12. Добирати оптимальну стратегію господарювання в агрономії, у тому числі за нечіткості цілей та невизначеності умов.

ПРН13. Надавати консультації з питань інноваційних технологій в агрономії.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної форми навчання;

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	тижні	денна форма							Заочна форма					
		усього	у тому числі					усього	у тому числі					
			л.	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Формування сортових рослинних ресурсів														
Тема 1. Особливості національної системи реєстрації прав на сорти рослин.	1	6	2	2			2							
Тема 2. Сорт рослин як об'єкт інтелектуальної власності. Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності.	2	4		2			2							
Тема 3. Міжнародна діяльність у сфері охорони прав на сорти рослин	3	6	2	2			2							
Тема 4. Етапи науково-технічної експертизи сортів рослин. Сортові колекції.	4	8	4	2			2							
Тема 5. Формальна експертиза заявки.	5	6	2	2			2							
Тема 6. Експертиза назви та визначення новизни	6	6	2	2			2							
Тема 7. Нормативно правове регулювання реєстрації ГМ сортів в Україні та світі.	7	6	2	2			2							
Разом за змістовим модулем 1		42	14	14			14							
Змістовий модуль 2. Основи кваліфікаційної експертизи														
Тема 8. Методика закладання польових дослідів	8	6	2	2			2							

Тема 9. Кваліфікаційна експертиза на відмінність, однорідність та стабільність сортів рослин за групами ботанічних таксонів	9, 10	18	2	8			8						
Тема 10. Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні за групами ботанічних таксонів	11,12	18	2	8			8						
Тема 11. Проведення ділянкового (грунтового) сортового контролю та лабораторного сортового контролю	13	6	2	2			2						
Тема 12. Альтернативні методи ідентифікації сортів рослин	13,14	10	2	4			4						
Тема 13. Лабораторні аналізи під час проведення кваліфікаційної експертизи	14	12	4	4			4						
Тема 14. Фітопатологічні дослідження в експертизі	15	8	2	3			3						
Разом за змістовим модулем 2		78	16	31			31						
Усього годин		120	30	45			45						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено	

5. Темы практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Сорт, як об'єкт інтелектуальної власності. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності.	2
2	Основні положення Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 16 листопада 2022 року № 2763-IX	2
3	Етапи науково-технічної експертизи сортів рослин.	2
4	Вимоги до складання та подачі заявки на сорти рослин. Правила проведення формальної експертизи	2
5	Експертиза назви та новизни. Використання міжнародної та національної баз сортів рослин.	2
6	Організація, вибір території та спеціалізація закладу експертизи. Ґрунтове агрохімічне обстеження та землевпорядкування території закладу експертизи. Науково-обґрунтовані сівозміни. Облік урожаю.	2
7	Групування ознак. Структурний аналіз. Морфологічні ознаки сортів рослин: якісні, кількісні. Вивчення особливостей прояву якісних, кількісних ознак за ботанічними таксонами. Колекції загальновідомих сортів (референсні). Колекції сортів з еталонними ознаками. Еталонний сортовий генофонд рослин.	2
8	Кваліфікаційна експертиза сортів на відмінність, однорідність, стабільність зернових культур та кукурудзи	2
9	Кваліфікаційна експертиза сортів на відмінність, однорідність, стабільність олійних культур, в тому числі соняшнику та ріпаку	2
10	Кваліфікаційна експертиза сортів на відмінність, однорідність, стабільність плодових та ягідних культур	2
11	Кваліфікаційна експертиза сортів на відмінність, однорідність, стабільність кормових, овочевих, круп'яних культур	2
12	Господарсько-цінні показники: група стиглості, урожайність, якість продукції, стійкість до хвороб, шкідників, абіотичних факторів. Критерії заборони. Планування та процедура проведення експертизи з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні.	2
14	Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні зернових, зернобобових культур та кукурудзи	2
15	Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні олійних культур	2
16	Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні кормових культур	2
17	Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні технічних культур	2
18	Методи математичної статистичної обробки у сортовипробуванні та експертизі на ВОС і ПСП.	2
19	Первинна та звітна документація державної науково-технічної експертизи сортів рослин, випробування сортів рослин. Шкали кольорів.	4
20	Методики фітопатологічних досліджень. Календар ентомологічних обліків. Календар фітопатологічних обліків. Шкали фітопатологічних обліків	4
21	Альтернативні методи ідентифікації сортів рослин. 10. Альтернативні методи ідентифікації сортів рослин.	3

	Сортова діагностика. Сучасні методи ідентифікації, паспортизації та сертифікації насіння і садивного матеріалу. Прилади та обладнання.	
	Всього	45

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

7. Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості національної системи реєстрації прав на сорти рослин	2
2	Сорт рослин як об'єкт інтелектуальної власності. Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності	2
3	Міжнародна діяльність у сфері охорони прав на сорти рослин	2
4	Етапи науково-технічної експертизи сортів рослин. Сортові колекції.	2
5	Формальна експертиза заявки.	2
6	Експертиза назви та визначення новизни	2
7	Нормативно правове регулювання реєстрації ГМ сортів в Україні та світі	2
8	Методика закладання польових дослідів	2
9	Кваліфікаційна експертиза на відмінність, однорідність та стабільність сортів рослин за групами ботанічних таксонів	8
10	Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні за групами ботанічних таксонів	8
11	Проведення ділянкового (грунтового) сортового контролю та лабораторного сортового контролю	2
12	Альтернативні методи ідентифікації сортів рослин	4
13	Лабораторні аналізи під час проведення кваліфікаційної експертизи	4
14	Фітопатологічні дослідження в експертизі	3
Разом		45

8.Зразки контрольних питань, тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

Приклад екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ			
ОС Магістр Спеціальність <u>201 Агрономія</u>	Кафедра генетики, селекції і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського 2023-2024 навч. рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни ДКЕ з основами інтелектуальної власності	Затверджую Зав. кафедри _____ (підпис) Макарчук О.С. « _ » 2023р.
Екзаменаційні запитання			
1. Дайте визначення понять відмінність, однорідність та стабільність відповідно Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин.			
2. Законодавча база охорони прав на сорти рослин, нормативно-правові акти в сфері охорони прав на сорти рослин.			
Тестові завдання			
Питання 1. Етапи кваліфікаційної експертизи для набуття майнового права інтелектуальної власності (для отримання патенту)		Питання 6. Коли частина або все поле, на якому закладають дослід, розташоване на схилі, то ділянки за довжиною розміщують	
1	ВОС, ПСП, назва	1.	не розміщують на схилах
2	ВОС, новизна, назва, ПСП	2	упоперек схилу
3	ВОС, ПСП, новизна	3.	уздовж схилу
4.	ВОС, назва, новизна	4	вимог не існує
Питання 2. Площу вилучок обліковують з точністю до		Питання 7. Термін перебування сортів у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення	
1	0,01 м ²	1	20 років
2	0,1 м ²	2	30 років
3	0,5 м ²	3	20 років для польових і 30 для багаторічних плодкових і т.д.
4	1,0 м ²	4	безстроково
5	1,5 м ²	8. На посівах із заданою площею живлення рослин довжина вилучки має бути кратною	
Питання 3. Терміни подачі заявки до Компетентного органу		1	відстані між рослинами в ряду
1	За місяць до початку агротехнічних строків польових досліджень	2	1 м
2	Впродовж року	Питання 9. Тривалість експертизи на ВОС для ботанічних таксонів, що випробовуються в польових умовах	
3	До кінця року, що передує року досліджень	1	Один незалежний цикл
4	До 1 січня для ярих і 1 серпня – для озимих	2	Два незалежні цикли
Питання 4. Сівбу дослідів потрібно виконувати		3	Два незалежні цикли, за необхідності продовжують на третій
1	впродовж одного дня	Питання 10 сорт (за винятком чагарникових культур та винограду) сорт вважається новим, якщо до дати на яку заявка вважається поданою	
2	впродовж двох днів		

		сорт не був у комерційному обігу на території України	
3.	по мірі надходження насіння	1	За рік до цієї дати
4.	впродовж одного тижня	2	За три роки до цієї дати
Питання 5 Для проведення експертизи сортів рослин на ВОС використовуються методики:		3	За п'ять років до цієї дати
1	Національні, які розроблені та затверджені в Україні Компетентним органом	4	За шість років до цієї дати
2	Методики UPOV, адаптовані до вимог України		
3.	Методики ISTA		

9. Методи навчання.

Вивчення дисципліни передбачає комплексне використання різноманітних методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів та методів стимулювання і мотивації їх навчання, що сприяють розвитку творчих засад особистості майбутнього фахівця з урахуванням індивідуальних особливостей учасників навчального процесу й спілкування.

З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу, а саме, комп'ютерна підтримка навчального процесу, впровадження інтерактивних методів навчання (опрацювання дискусійних питань, тощо).

10.Форми контролю. Написання тестів, усне опитування, проведення дискусій, заслуховування доповідей, аналіз самостійної роботи.

11. Розподіл балів, які отримують студенти.

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамен та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 26.04.2023, протокол №10)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результатами складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{НР}} + R_{\text{ат}}$.

12. Навчально-методичне забезпечення

1. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Загальна частина (117 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f413bb9be6.pdf>
2. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні (81 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f4147d3595.pdf>
3. Методика проведення експертизи сортів рослин групи технічних та кормових на придатність до поширення в Україні (73 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41539f40a.pdf>
4. Методика проведення експертизи сортів рослин картоплі та груп овочевих, баштанних, пряно-смакових на придатність до поширення в Україні (94 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f415f5df23.pdf>
5. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Методи визначення показників якості продукції рослинництва (158 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41997447d.pdf>
6. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність (164 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c8618dbe.pdf>
7. Методика проведення експертизи сортів рослин групи олійних на відмінність, однорідність і стабільність (177 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c971fe13.pdf>
8. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернобобових та круп'яних на відмінність, однорідність і стабільність (216 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1ca54a208.pdf>
9. Методика проведення експертизи сортів рослин групи технічних на відмінність, однорідність і стабільність (187 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cb127c87.pdf>
10. Методика проведення експертизи сортів рослин групи кормових та коренеплідних на відмінність, однорідність і стабільність (982 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cc42cc8a.pdf>
11. Методика проведення ділянкового (грунтового) та лабораторного сортового контролю (Post-kontrol). <https://sops.gov.ua/metodiki>

13. Рекомендовані джерела інформації:

Основна:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами. Закон України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/864-19/paran241#n241>.
2. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/995_856.
3. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» у редакції постанови КМУ від 19.09.2007 №1154 «ПОРЯДОК сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на сорти рослин». Постанова Кабінету Міністрів. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-%D0%BF>.
4. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2986 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 23. – Ст. 163.
5. Про внесення змін до Закону України «Про насіння і садивний матеріал»: Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5397-VI / Верховна Рада України. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5397-17.
6. Про права на сорт рослин у Спільноті. Регламент Ради ЄС 2100/94 від 27 липня 1994 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/995_856.
7. Про загальний каталог сортів сільськогосподарських культур. Директива Ради 2002/53/ЄС від 13 червня 2002 року URL: <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a813f0286614.pdf>.

8. Організаційно-правові засади охорони прав на сорти рослин в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Марина Василівна Пушкар . – Київ.:, 2006 . – 117с.
9. Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
10. Правила складання та подання заявки на сорт рослин. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0781-18>.
11. Регламент Ради (ЄС) № 1238/95 від 31 травня 1995 року, яким встановлюються імплементаційні правила щодо застосування Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 в тому, що стосується зборів, які належить сплачувати Бюро Співтовариства з питань сортів рослин. URL: <http://ukragroexpert.com.ua/uploads/page/5a7da9551cd63.pdf>
12. Про торгівлю насінням овочів. Директива Ради 2002/55/ЄС від 13 червня 2002 року. URL: <http://sops.gov.ua/uploads/page/5a7da7b4f2c81.pdf>.
13. Про насіння і садивний матеріал. Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.
14. Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/209/95-%D0%B2%D1%80>.
15. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2018-п>.
16. Про затвердження Порядку ведення реєстру заявок на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2018-п>
17. Про затвердження Порядку ведення реєстру патентів на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-п>.
18. Про затвердження критеріїв заборони поширення сортів рослин в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D0%BF>.
19. Про заходи щодо реалізації Закону України "Про охорону прав на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1183-2002-%D0%BF>.
20. Право інтелектуальної власності : наук.-практ. коментар до Цивільного кодексу України. за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова.– К. : Парламен. вид-во, 2006. 432 с.
21. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина, 2004. 928 с.
22. Паладій М.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери інтелектуальної власності України. – URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11pmvivu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11pmvivu.pdf).
23. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : [практ. посіб.] Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров, [та ін.]. К. : К.І.С., 2007. 448 с.
24. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання. К. Ідріс ; пер. з англ.К. : Укрпатент, 2006. 372 с.

–допоміжна:

1. Конституція України (із змінами). – Х. : Харк. книж. Фабрика ім. М. В. Фрунзе, 2006. – 48 с.
2. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16 груд. 2003 р. № 436-IV (із змінами). URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
4. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru>.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7.12.1984 р. № 8073-Х (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
7. Лісовий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
8. Про наукову та науково-технічну діяльність. Закон України URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
9. Про наукову та науково-технічну експертизу. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
10. Про інформацію. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>.

Інформаційні ресурси

1. Методики УПОВ http://www.upov.int/test_guidelines/en/list.jsp
2. Електронна навчальна система E-learn